

Аналітична доповідь

Гендерна політика Європейського Союзу в Україні

За редакцією **Оксани Кисельової**

підготовлена **Інститутом ліберального суспільства**
на замовлення **Фонду імені Гайнріха Бьоля**

Гендерна політика Європейського Союзу в Україні

Гендерна стратегія Європейського Союзу

В країнах-членах ЄС відбувся суттєвий прогрес щодо усунення гендерних нерівностей на законодавчому рівні, однак в повсякденному житті реалізація жінками і чоловіками своїх рівних прав все ще стикається з проблемами. Постійна низька представленість жінок у гілках влади, насильство проти жінок і т.ін. демонструють, що все ще має місце структурна гендерна нерівність.

Для поліпшення ситуації Європейська Комісія вважає за необхідне інтегрувати принцип гендерної рівності в стратегії, які мають прямий і непрямий вплив на життя жінок і чоловіків. Жіночі турботи, потреби, сподівання, так само, як і чоловічі, мають бути прийняті до уваги в процесі розробки і реалізації політики. В зв'язку з цим в 1996 році Європейською Комісією був прийнятий підхід інтеграції **гендерних пріоритетів в політику** (*gender mainstreaming*).ⁱ

Паралельно до інтеграції гендерних пріоритетів в політику забезпечення гендерної рівності вимагає **специфічних заходів** на користь жінок. В зв'язку з цим Європейська Комісія сформулювала Стратегію щодо забезпечення гендерної рівності в Європейському Союзі, яка об'єднує обидва підходи.ⁱⁱ

Гендерна стратегія Європейського Союзу, перш за все, окреслює ті сфери, в яких існує гендерна дискримінація та пропонує специфічні механізми для її усунення.

Досягнення гендерної рівності в сфері зайнятості

Стратегія ЄС в цій сфері включає в себе підвищення зайнятості жінок, зменшення рівня жіночого безробіття, скорочення сегрегації на ринку праці й рівну оплату за рівну працю. Важливе місце в Стратегії ЄС посідає політика узгодження між роботою і сімейним життям жінок і чоловіків, особливо шляхом створення служб, які опікуються дітьми і утриманцями. Важливою є також політика реінтеграції жінок, які повертаються до роботи після декретної відпустки. Стратегія передбачає інтегрування принципу гендерної рівності в усі стратегії зайнятості.

Рівна оплата за рівну працю

Рівна оплата за рівну працю рівної вартості для працівників чоловічої і жіночої статі є базовим принципом для ЄС. Незважаючи на це, жінки продовжують заробляти менше, ніж чоловіки. Гендерна різниця в заробітній платні останніми роками залишається досить високою в 25 країнах ЄС. Вона є вищою в приватному секторі порівняно із державним сектором. Тому ліквідація цієї різниці досі залишається пріоритетом європейської політики.

Принцип рівної оплати за рівну працю був зафіксований в Римській угоді, яка стала першим законодавчим положенням щодо гендерної рівності. Цей концепт був ширше інтерпретований в Європейському суді, як рівна оплата за рівну працю рівної вартості. Це визначення було використано в законодавстві в 1975 році, де заборонялася дискримінація за ознакою статі в усіх сферах оплати праці рівної вартості. Таким чином, в ЄС заборонена різниця у заробітній платні для чоловіків і жінок, яка базується виключно на гендерних засадах.

В результаті впровадження цього принципу багато жінок виграли судові процеси із захисту своїх прав на рівну із чоловіками заробітну платню. Але, на практиці все ще існує розрив у 15% між заробітною платнею чоловіків та жінок. Цей розрив зумовлений низкою факторів, включаючи сегрегацію на ринку праці, різний рівень освіти і доступу до тренінгів, рівень підготовки, перерву в кар'єрі, те, яким чином класифікується і оцінюється робота, та як використовується система формування заробітної плати. До того ж, неповний робочий день, який оплачується нижче, ніж повний робочий день, частіше використовується жінками, ніж чоловіками: 30,4% жінок працює неповний робочий день, порівняно з 6,6% чоловіків.

Досягнення суттєвого скорочення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків є одним із завдань, включених до Європейської стратегії зайнятості. Це завдання може бути виконаним за умов багатоаспектного підходу, який включає викорінення сегрегації в освіті, а також трансформацію гендерних стереотипів. Країни-члени, таким чином, мають вирішити проблему розриву в заробітній платні шляхом розв'язання проблем, які лежать у її витоках.

Гендерний баланс в процесі прийняття рішень

Європейська Комісія приділяє велику увагу досягненню гендерного балансу в процесі прийняття рішень. Жінки, як і раніше, є недостатньо представленими в політичній і економічній сфері. Це свідчить про дефіцит демократії як на європейському рівні, так і в більш широкому міжнародному контексті.

Кількість європейських країн, в яких жінки досягли вищих політичних посад, можна перелічити на одній руці. По всій Європі тільки одна з п'яти міністрів є жінкою. Серед членів національних парламентів показник не набагато кращий. В бізнесі лише 3% жінок є президентами правління у великих компаніях.

ЄС усвідомлює необхідність сприяти встановленню гендерної рівності в процесі прийняття рішень і застосовує різні заходи для підтримки цього процесу. В 1996 році Рада міністрів ЄС надала офіційну рекомендацію країнам-членам запровадити законодавчі, регуляторні і стимулюючі заходи для досягнення гендерного балансу в процесі прийняття рішень. Комісія підтримує європейські транснаціональні проекти в цій сфері і запровадила потужну базу даних щодо участі жінок і чоловіків в процесі прийняття рішень з метою поліпшення статистики і моніторингу процесу встановлення гендерної рівності в цій сфері.

Гармонізація професійного і сімейного життя

Іншим аспектом зайнятості є життя за межами роботи. Залучення жінок до ринку праці не може відбутися без перегляду домашніх і сімейних обов'язків як жінок, так і чоловіків. Баланс між роботою та життям – гармонізація часу, витраченого на сімейні та робочі обов'язки, – є ключовим моментом для зайнятості жінок і чоловічих домашніх

обов'язків. Допомога людям в гармонізації їхнього життя на роботі і вдома збільшує фактор оплачуваної зайнятості. В той же час, вона спрямована на боротьбу із соціальним виключенням і зменшує ризик зубожіння.

Турбота держави про дітей дозволяє жінкам працювати

На засіданні Європейської Ради в Барселоні (2002) лідери ЄС розглянули проблему забезпечення дитячими закладами в більш широкому контексті економічного зростання і трудової зайнятості – з метою підвищення рівня зайнятості жінок і чоловіків. До 2010 року країни-учасниці мають забезпечити дитячими закладами 90% дітей віком між трьома роками і початковою школою, і 33% дітей до трьох років. Дитячі заклади мають бути доступними за ціною та місцезнаходженням, відповідної якості, для того, щоб кожен, зокрема, жінки, мали можливість залишити або продовжити діяльність на ринку праці. Європейський Союз також закликає країни-члени і соціальних партнерів ініціювати просвітні кампанії для чоловіків, щоб стимулювати їх розділити відповідальність за турботу про дітей.

Турбота держави про інших утриманців

ЄС рекомендував країнам-членам вжити негайних заходів для гарантії належного рівня турботи для інших утриманців, які не є дітьми – з метою запобігання виключення жінок з ринку праці.

Гнучка система праці

ЄС заохочує роботодавців і професійні союзи запровадити гнучкий робочий графік з метою гармонізації професійного і приватного життя. Особлива увага має приділятися чоловікам з метою трансформування виробничої культури і підтримки гендерної рівності.

Соціальне включення і соціальний захист

В рамках стратегії, що спрямована на зростання економіки і зайнятості, ЄС працює над усуненням фінансових і не-фінансових бар'єрів, що сприяє посиленню участі жінок на ринку праці. Ця стратегія включає усунення податкових бар'єрів і фінансової допомоги, що сприяють довгим перервам в кар'єрі і мають негативні наслідки для особистого розвитку і пенсійного забезпечення, а також перешкоди для переходу від допомоги до оплачуваної зайнятості. В цьому контексті Європейська Комісія презентувала успішні національні, які використовують соціальний захист для досягнення балансу між професійним і сімейним життям.

Соціальне включення для жінок і чоловіків

Розбудова Європи, в якій як жінки, так і чоловіки будуть включені в соціальне життя – є одним із пріоритетів Угоди ЄС. Процес соціального включення, розпочатий 2000 року, поставив спільні цілі для країн-учасниць – боротьбу із бідністю та виключенням із соціального життя.

Пенсії: однакове ставлення до жінок і чоловіків

Старіння і забезпечення фінансової стабільності національної пенсійної системи є одними з нагальних проблем, які постали перед країнами Європейського Союзу. Як основу для кооперації і модернізації цієї системи було встановлено спільні підходи до пенсійного забезпечення. Кожна країна-член в своєму національному контексті розробила стратегію для забезпечення адекватних і стабільних пенсій.

Міграція жінок

Жінки-іммігрантки тяжко інтегруються до ринку праці. Чоловіки та жінки, що іммігрували, мають однакові показники зайнятості. Виключення становлять жінки з високою кваліфікацією, які мають кращий рівень зайнятості ніж чоловіки. Але більша частина жінок-іммігранток сконцентрована в галузях промисловості і на посадах переважно з низьким показником заробітної платні. Наявна інформація щодо заробітної платні свідчить, що саме жінки є найбільш уразливими на ринку праці.

Ефективна і відповідальна інтеграція іммігрантів до ринку праці і в суспільство є одним із головних факторів для успішного досягнення цілей, які були поставлені під час засідання Європейської Ради в Лісабоні в 2000 році. Загалом політиці інтеграції бракує гендерного підходу, який спрямований на повне використання потенціалу жінок-іммігрантів на ринку праці.

Роль чоловіків у сприянні встановленню гендерної рівності

У процесі встановлення рівності між жінками та чоловіками є надзвичайно важливою активна участь як чоловіків, так і жінок у створенні нових стратегій для досягнення гендерної рівності. Вирішальною є стратегія запровадження гнучких трудових контрактів з метою сприяння гармонізації професійного і приватного життя як для чоловіків, так і для жінок. Спеціальна увага має приділятися заходам, спрямованим на зміну виробничої культури чоловіків, включаючи адекватні схеми відпустки із догляду за дітьми, які використовуються обома батьками. У рамках цієї стратегії ЄС також активізує зусилля, адресовані усвідомленню ролі чоловіків в насиллі проти жінок.

Освіта і навчання

Останніми десятиліттями в Європі відбулися суттєві зміни в галузі освіти. Сьогодні у більшості країн ЄС кількість жінок із закінченою середньою і університетською освітою перевищує кількість чоловіків і становить 58% в рамках всього Союзу. Також жінки подолали гендерний розрив на академічному рівні: їх показник становить 41% серед докторів наук. Однак в окремих сферах освіти досі царюють традиційні гендерні стереотипи – чоловіки все ще домінують в науці, математиці, інформатиці та інженерній справі.

В той час, як підвищення кваліфікації жінок має позитивний ефект для їхньої зайнятості, рівня оплати і працевлаштування, незбалансованість в окремих сферах все ще впливає на сегрегацію на ринку праці.

Політика в сфері освіти і навчання є важливим засобом для встановлення гендерної рівності. Освітня програма «Сократ» і тренінгова програма «Леонардо да Вінчі» сприяють встановленню рівних можливостей жінок та чоловіків.

Жінки й наука

Європейська економіка, яка базується на науковому і технічному знанні, має бути відкритою для інновацій. Але, в той час, коли жінки-студентки досить добре представлені в царині вищої освіти в Європейському Союзі загалом, їх кількість залишається досить невеликою в сфері науки і технології. Сприяння залученню жінок до вивчення цих предметів та їхньому кар'єрному зростанню в цих сферах може вивести на якісно новий рівень у європейських дослідженнях та їх практичному застосуванні.

ЄС поставив за мету підвищити загальну кількість випускників у галузі математики, науки і технології до 15% в 2010 році, а також встановити серед них гендерний баланс. Необхідно також відстежити і дослідити роль гендерного фактору в наукових дослідженнях.

Гендерний бюджет

Гендерний бюджет є запровадженням гендерних стратегій в бюджетний процес. Він означає оцінку бюджетів з гендерної точки зору, включення гендерних перспектив на всіх стадіях бюджетного процесу, переструктурування доходів і витрат з метою досягнення гендерної рівності.

Створення державного бюджету з урахуванням гендерної перспективи означає:

- визначити, яку користь різні громадяни отримують від витрат державного бюджету, і яку частку вони вносять в державний бюджет;
- оцінити неоднаковий вплив бюджетної політики на жінок і чоловіків, а також перерозподілити такі ресурси як гроші, послуги, час і роботу в сфері соціальної і сімейної турботи і соціальної репродукції;
- проаналізувати гендерний вплив в усіх секторах державного втручання і запровадити гендерний бюджет в усі галузі, включаючи освіту, добробут, соціальні послуги, охорону здоров'я, заходи в сфері зайнятості, транспорту, забезпечення житлом тощо;
- підтримати процес створення бюджету «знизу» і залучити до нього всіх громадян – чоловіків та жінок – і зацікавлених акторів (асоціації і НУО) з метою визначення різних специфічних потреб і відповідних заходів для їх задоволення;
- визначити, що розподілення ресурсів відповідає різним потребам жінок та чоловіків;
- забезпечити врахування гендерного аналізу і впливу на всіх фазах бюджетного процесу, включаючи етапи проектування, визначення, реалізації, моніторингу і оцінки;
- використати державний бюджет для визначення суттєвих політичних пріоритетів і віднайти специфічні засоби, механізми і заходи для досягнення рівності між жінками та чоловіками за допомогою державної політики;
- переоцінити пріоритети і перерозподілити державні витрати без збільшення загального обсягу державного бюджету;
- визначити загальну ефективність державних витрат відповідно до встановлених пріоритетів і зобов'язань, і зокрема, у відповідності до політики рівних можливостей між жінками і чоловіками щодо перерозподілу державних ресурсів і послуг.

Для запровадження гендерного бюджету необхідна координація між різними міністерствами, які мають відношення до формування бюджету – міністерства економіки, фінансів тощо – із міністерством або відділом, відповідальним за встановлення рівних можливостей, а також широкою громадськістю, зокрема жіночими НУО, бізнес-асоціаціями тощо.

Кооперація з метою розвитку

Інтеграція гендерних проблем в політику розвитку є одним із засобів, яким ЄС може підтримувати встановлення гендерної рівності на глобальному рівні. Це безпосередньо пов'язано із головною політичною метою ЄС в сфері кооперації з метою розвитку – скороченням бідності, яка диспропорційно впливає на жінок, а також досягненням Цілей розвитку тисячоліття ООН.

ЄС зробив ряд конкретних кроків щодо інтеграції гендерних перспектив в політику розвитку, включаючи тренінги з гендерних проблем, систематичне використання гендерно розрізнених даних і гендерний аналіз політики і програм. Європейська Комісія також розповсюджує успішні практики в цій сфері і видала посібник для керівників з проблеми інтеграції гендерних проблем в сферу кооперації з метою розвитку.

Гендерна рівність на міжнародному рівні

В 1995 році Пекінська платформа дій була підписана 189 країнами на Конференції ООН з проблем жінок. Платформа окреслює 12 сфер, в яких необхідно поліпшити статус жінок, починаючи з бідності і прав людини, і закінчуючи охороною здоров'я та освітою. Прогрес в цій сфері був переглянутий в 2005 році в Нью Йорку.

ЄС зобов'язався поліпшити статус жінок у відповідності до цих цілей як на європейському, так і на глобальному рівні. Підтримка Європейським Союзом Пекінської платформи дій була підтверджена на найвищому політичному рівні Головами урядів на Саміті Європейської Ради в Мадриді в грудні 1995 року.

З 1999 року Європейська Рада кожного року оцінює досягнення в цій сфері. В дванадцяти сферах були розроблені кількісні та якісні індикатори для оцінки прогресу реалізації Пекінської платформи дій.

Насилля проти жінок та торгівля жінками

Насилля проти жінок є порушенням людських прав, воно існує в усіх країнах і серед усіх верств населення. Викорінення всіх форм насилля проти жінок є одним із пріоритетів ЄС. Європейська Комісія реалізує специфічні програми і фінансує проекти у сферах просвіти, запобігання насилля та підтримки жертв насилля та торгівлі. У відповідності до принципу взаємодопомоги, боротьба з насильством належить до сфери відповідальності країн-учасниць. Європейська Комісія ініціювала багато заходів в цьому напрямку з метою підтримки тісної кооперації між країнами-членами і гармонізації відповідних заходів, спрямованих на боротьбу з цим злочином. Боротьба із торгівлею жінками є частиною більш широкої діяльності ЄС у справі боротьби із торгівлею людьми.

Важливо відзначити, що рекомендації щодо реалізації рівних можливостей між жінками і чоловіками адресуються не лише країнам-членам, а всім соціальним

партнерам. Для жіночих неурядових організацій України Гендерна стратегія ЄС може слугувати інструментом лобювання уряду щодо включення гендерних пріоритетів в державну політику.

Гендерна стратегія ЄС надає можливість громадськості, зокрема жіночим НПО та НПО, які захищають права людини вимагати від уряду:

- інтегрувати гендерну проблематику в усі державні плани і програми;
- гармонізувати українське законодавство у відповідності із європейськими вимогами щодо гендерної рівності;
- розвивати інституційні механізми і забезпечити фінансово реалізацію відповідних планів і програм;
- ввести гендерні квоти на представництво жінок і чоловіків в органи влади всіх рівнів;
- послідовно проводити політику позитивних дій щодо забезпечення гендерної рівності на ринку праці, в соціальній і політичній сфері;
- розробити державні програми щодо підтримки розвитку жіночого бізнесу;
- розвивати стратегію створення гендерних бюджетів на національному, регіональному і локальному рівнях, які забезпечать ліквідацію розриву між політичними деклараціями щодо запровадження гендерної рівності і бюджетними асигнуваннями;
- розробити механізми і стимули для гармонізації сімейного життя і професійної діяльності;
- розвинути судейську практику застосування Закону про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків;
- привести у відповідність до міжнародних вимог законодавство і налагодить більш тісне співробітництво для вирішення проблеми торгівлі людьми.

Проблеми гендерної рівності в Плані дій ЄС – Україна на 2005-2007 рр. та стратегії ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр.

В Плані дій ЄС – Україна на 2005-2007 роки гендерна рівність зазначена одним із пріоритетів. Зокрема, в розділі «Політичний діалог і реформа» в підрозділі «Демократія, влада закону, права людини і основні свободи» в дев'ятому параграфі «Забезпечення рівного ставлення» передбачається «продовження зусиль щодо забезпечення рівності чоловіків і жінок в суспільстві та економічному житті».ⁱⁱⁱ

Хоча співробітництво між Україною та ЄС у рамках Плану дій ЄС – Україна на 2005-2007 роки включало гендерні аспекти політичних, економічних та соціальних реформ в Україні, вони не стали пріоритетними.

Стратегія ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр. в рамках Європейської політики сусідства відкриває нові перспективи для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва між Україною та ЄС та передбачає фінансову підтримку Україні у наступних галузях:

1. Політичний діалог та реформування.
2. Економічні та соціальні реформи і розвиток.
3. Торгівля, ринкові та регуляторні реформи.
4. Співробітництво в сфері юстиції, свободи та безпеки.
5. Транспорт, енергетика, інформаційне суспільство та навколишнє середовище.
6. Міжлюдські контакти.

В Стратегії ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр. передбачається максимально інтегрувати гендерні проблеми як наскрізні в розробку всіх програм, які пов'язані із зазначеними вище галузями.^{iv}

Питання, які є комплексними і мають відношення до багатьох сфер, такі як права людини, гендерні питання та захист навколишнього середовища будуть максимально, наскільки це можливо, враховуватися при проектуванні усіх програм та проектів.

Стратегія ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр.

В той же час, нажаль, опис кожного із шести пріоритетів не має гендерного виміру. Далі ми пропонуємо аналіз виконання Плану дій Україна – ЄС та аналіз кожного із шести пріоритетів Стратегії ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр. з точки зору гендерних перспектив.

Гендерний аналіз виконання Плану дій Україна – ЄС на 2005-2007 роки та Стратегії ЄС щодо України на період 2007–2013 рр.^v

1. Політичний діалог та реформування

Надання допомоги ЄК у цій сфері буде спрямовано на зміцнення демократії та доброго управління, верховенства права, прав людини та основних свобод. Також охоплюватиметься проблема боротьби зі злочинністю та корупцією, сприяння розвитку громадянського суспільства, включаючи соціальну та економічну сфери.^{vi}

Стратегія ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр.

Жінки у політиці

З точки зору гендерних перспектив зміцнення демократії про яку йдеться мова в розділі "Політичний діалог та реформування", має передбачати утвердження гендерної рівності в економічній, соціальній та політичній сферах. Оскільки українська держава офіційно визнає, що українські жінки маргіналізовані у всіх цих сферах, зусилля політиків мають бути спрямовані на зменшення гендерного дисбалансу в суспільстві. *Добре управління* неможливо без гендерного балансу у процесі прийняття рішень на всіх рівнях. Враховуючи низьке представництво жінок у політичній сфері, влада має докласти зусиль для просування жінок та врахування їхніх голосів на рівні політичних партій. Як відомо, середньоєвропейські показники представництва жінок у парламентах складають 23% порівняно із 14% загальносвітовими. Отже, для того, щоб довести насправді свою прихильність до європейських стандартів, Україні потрібно докласти чимало зусиль.

2. Реформування і розвиток економіки та соціальної сфери

Буде надано підтримку для сприяння подальшому прогресу у створенні повністю функціонуючої ринкової економіки. Це тягне за собою подальше просування в поступовому наблизенні до законодавчої та нормативної бази ЄС та її ефективного впровадження, а також покращення інвестиційного клімату шляхом забезпечення прозорості, передбачуваності та спрощення процедур. До того ж допомога буде надана з ціллю зміцнення соціальної реформи та підтримки зближення з соціальними стандартами ЄС, таким чином сприяючи зменшенню бідності та поліпшенню ситуації із зайнятістю в Україні. Зменшення регіональних диспропорцій та розвиток місцевих спроможностей є також важливими питаннями в тому, що стосується сприяння сталому розвитку та спрямуванні його в усі відповідні секторальні політики.^{vii}

Стратегії ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр.

Створення повністю функціонуючої ринкової економіки

30 грудня 2005 р. Україна отримала від ЄС статус країни з ринковою економікою (в рамках антидемпінгового законодавства ЄС її вилучено з переліку «країн з перехідною економікою»). Сьогодні вже є очевидним, що створення умов для повністю функціонуючої ринкової економіки не означає автоматичного встановлення соціальної справедливості та гендерної рівності. Економічні та соціальні структурні реформи без урахування гендерних перспектив та інтересів жінок погіршують їхнє становище і можливості.

Створення ринкової економіки не має бути самоціллю, але має супроводжуватися сталим, гендерно-орієнтованим, спрямованим на людські потреби розвитком нації, як це

зазначено у Монтеррейському консенсусному документі. У зв'язку з цим, необхідно враховувати економічні та соціальні наслідки економічних реформ, їхній вплив не лише на «очевидні» зміни у виробництві товарів і рівні доходів, але й «невидимі» тенденції на ринку праці, зокрема гендерну сегрегацію, тягар неоплачуваної домашньої роботи, якість умов праці, можливості жінок і чоловіків на ринку праці.

Політики мають оцінити наслідки економічних реформ для неринкових форм економічної діяльності – догляд за хворими, дітьми, особами літнього віку тощо, споживче господарство і домашня робота, які є життєво необхідними для розвитку і за які, здебільшого, відповідають саме жінки. Жінка несе відповідальність за своїх дітей і всю родину, саме тому вона потерпає більшою мірою, ніж чоловік, від низької заробітної платні чи її відсутності, безробіття, відсутності соціального забезпечення тощо. Половинчасті соціальні реформи, зокрема в сфері освіти й охорони здоров'я, закриття багатьох підприємств легкої промисловості, де жінки традиційно складали головну робочу силу, привели до різкого погіршення матеріального становища і здоров'я жінок. Усе це, у свою чергу, не тільки знижує можливості жінок одержати роботу, але і заважає їм активно брати участь у соціальному і політичному житті.

3. Торгівля, ринкові та регуляторні реформи

Допомога з боку ЄК буде запропонована з тим, щоб підтримати процес реалізації ринкових та регуляторних реформ, в той же час маючи на увазі проблеми, з якими зіткнеться Україна з огляду на створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що передбачається, як тільки буде завершений процес вступу України до СОТ.^{viii}

Стратегія ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр.

Як документи, що регулюють відносини ЄС – Україна в сфері торгівлі, так і угоди щодо вступу України в СОТ, не беруть до уваги гендерного аспекту. Хоча в Стратегії розвитку ЄС – Україна гендерне питання зазначено як нагальну проблему, політика формування торгівельних стосунків ЄС – Україна не бере до уваги гендерного виміру. Так само гендерний підхід не прийнятий до уваги при аналізі наслідків вступу України до СОТ і створення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС.

Жінки й бізнес

При формуванні торговельної політики ЄС – Україна необхідно взяти до уваги, що українські жінки є активними економічними акторами. Жінки складають 49% економічно активного населення в Україні.^{ix} Малі і середні підприємства грають вирішальну роль в економічному житті української родини. Внаслідок економічних структурних перетворень жінки були усунуті з традиційного ринку праці. Вони були вимушені шукати нових шляхів економічної підтримки самих себе і своїх родин.

Зміни, що відбуваються в Україні протягом останніх 16 років, мають неоднозначний характер. З одного боку, перехід від планової до ринкової економіки відкриває нові можливості для самозайнятості та розвитку підприємницької діяльності. З іншого боку, структурна перебудова економіки, закриття підприємств, реструктуризація та фінансова криза призвели до скорочення робочих місць. Це більш серйозно вплинуло на жінок, ніж на чоловіків. В Україні в період між 1994 і 1998 роком 80% всіх скорочених робітників були жінки і тільки 20% – чоловіки.

Більшість приватних підприємств почали своє існування в період з 1992 по 1996 рік. Частка середніх та великих підприємств, що контролюються жінками, і які почали

своє існування після 1997 року менша у порівнянні з підприємствами, які контролюють чоловіки (середнє підприємство – 10,9% та 13, 5% відповідно; велике підприємство – 13,5% та 16,6% відповідно). З іншого боку показовим є й те, що значна частина малих підприємств, що контролюються жінками (29,8%), почала своє існування нещодавно, тоді як відсоток підприємств, що нещодавно з'явилися серед малих підприємств, контрольованих чоловіками, значно менший (22,7%). Це дозволяє припустити, що жіночий малий бізнес розвивається інтенсивнішими темпами, ніж чоловічий, та оптимістично прогнозувати подальший розвиток жіночого малого підприємництва.

Важливим питанням, пов'язаним із заснуванням жінками власного бізнесу є питання мотивації. Фактори, які сприяють жіночому підприємництву, можна загалом охарактеризувати як елементи «примусу» або «потягу». В Україні стимулом для жінок у створенні власного бізнесу радше виступають елементи «примусу», аніж «потягу». Безробіття, нестача робочих місць та незадовільні умови праці «примують» жінок починати свій бізнес. Разом з тим, бажання стати самій собі господинею, потреба самореалізації, фінансові переваги та бажання досягти балансу між сімейними та робочими обов'язками «притягують» жінок до підприємницької діяльності. Мотивація жінок щодо підприємництва також пов'язана з наданням можливостей для дітей бути матеріально захищеними, набути освіти та стати більш незалежними.

Більшість підприємств в Україні займається оптовою та роздрібною торгівлею, незалежно від того, чоловік чи жінка контролює дане підприємство. Однак частка підприємств оптової та роздрібної торгівлі, що контролюються жінками, значно більша порівняно з тими, де контролюючою особою є чоловік (69,6% та 36,8% відповідно). Інші важливі напрями розвитку жіночого бізнесу: сільськогосподарські підприємства, підприємства громадського харчування, промисловість становлять суттєву частку серед середніх та великих підприємств, які контролюють жінки. Також важливими сферами є побутові послуги, готельний бізнес, відпочинок.

Незважаючи на певні відмінності між підприємствами, які контролюють чоловіки і жінки, проблеми для обох типів підприємств однакові.

Основною проблемою підприємств, що контролюються як жінками, так і чоловіками є *існуюча податкова система*. Саме податкова система в Україні змушує підприємства не реєструвати свою діяльність, або обминати повну виплату податків. Вона спричинює розвиток тіньової економіки та гальмує розвиток приватного підприємства.

Жінки-працівниці

Політика в сфері торгівлі має також враховувати ті проблеми, що впливають на жінок, які працюють за наймом. Під час аналізу проблеми торгівлі, існує загальна тенденція підкреслювати той факт, що лібералізація торгівлі призводить до створення нових робочих місць в тих сферах промисловості, які працюють на експорт. Однак, жінки диспропорційно зайняті в тих галузях промисловості, які матимуть суттєві переваги від приєднання України до СОТ. Найбільша частка українських жінок сконцентрована в харчовій промисловості (84%), освіті, охороні здоров'я (78,3%), фінансовому секторі (56,6%), оптовій та роздрібній торгівлі (57,7%).^x Як зазначалося вище, очікується, що галузі, які спрямовані на розвиток культурної та соціальної сфери, освіти та охорони здоров'я, зазнають деякого скорочення. Кількість жінок в галузях, які можуть мати певні переваги від вступу України в СОТ – металургія та паливна промисловість – не є суттєвою, а отже це не вплине на створення робочих місць для

жінок. Разом з тим, розвиток текстильної промисловості, в якій переважно працюють жінки, буде мати позитивний ефект для жіночого працевлаштування.

4. Співробітництво в сфері юстиції, свободи і безпеки

План Дій Україна – ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ від 10 грудня 2001 року визначає широкі напрямки співробітництва з Україною в сфері юстиції, свободи та безпеки. У цьому контексті допомога ЄК буде концентруватися на наступному: 1) міграція та притулки; прикордонний менеджмент. Включаючи питання, пов'язані з реадмісією; 3) організована злочинність і тероризм; 4) судова влада і верховенство права. Допомога ЄК повинна сприяти інституційній реформі та розбудові спроможностей, в тому, що стосується підтримки фундаментального вдосконалення судової системи, заходів, пов'язаних з службою охорони кордону та системою притулків для біженців, які повністю відповідають європейським стандартам, а також посилення боротьби проти відмивання грошей.^{xi}

Стратегія ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр.

З гендерної точки зору співробітництво в сфері судової влади і верховенства права має включати в себе реалізацію всієї законодавчої бази, яка вже напрацьована в Україні, і яка забезпечує рівні права та можливості жінок та чоловіків, а також створення інституційних механізмів, які відповідають сучасному розумінню гендерної рівності.

5. Транспорт, енергетика, інформаційне суспільство та навколишнє середовище

Посилення адміністративної спроможності для формування і реалізації секторальних стратегій і політик, наближаючись до відповідних політик і законодавства ЄС, є головним пріоритетом у сферах транспорту, енергетики, інформаційного суспільства та навколишнього середовища.

У сфері транспорту допомога приділятиметься покращенню ефективності, охороні та безпеці транспортних операцій і розвитку інтермодальних перевезень. Особливо це стосується дорожньої та авіаційної (де продовжується робота по створенню спільного авіаційного простору з метою інтеграції України до європейських авіаційних структур), так само як морської та наземної навігаційної безпеки разом з морською та авіаційною охороною, де також треба передбачити заходи з тренінгу Інша сфера допомоги повинна стосуватися залізничного сектору. Де треба вжити заходів щодо забезпечення функціональної сумісності українських залізничних систем з мережею ЄС.^{xii}

Стратегія ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр.

Треба визнати той факт, що жінки були піонерами багатьох глобальних і регіональних екологічних ініціатив (забезпечення чистою питною водою, анти-ГМО кампанія, антиядерний рух) і відіграють істотну роль у створенні зразків сталого й екологічно здорового споживання і виробництва, у впровадженні сталих способів водота енергоспоживання, сталого й екологічно здорового підходу до управління природними ресурсами; а також протягом останніх 10 років в Україні й регіоні СНД жіночі НУО і НУО, що очолюють жінки, зробили значний внесок у зміцнення громадянського суспільства, становлення демократії і реалізацію цінностей сталого розвитку. Україна має сприяти участі жінок у процесі прийняття екологічних рішень на всіх рівнях шляхом підтримки жіночих екологічних неурядових організацій і мереж та врахування ініціатив жінок у державних програмах всіх рівнів.

6. Міжлюдські контакти

Підтримка реформ і вдосконалення системи освіти з огляду на сприяння зближенню зі стандартами та практикою ЄС буде важливою для посилення демократичного розвитку, соціальної стабільності та економічної конкурентоспроможності.^{xiii}

Стратегія ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр.

З точки зору гендерних перспектив процес реформування та вдосконалення системи освіти в Україні має бути спрямований не тільки на забезпечення рівного з чоловіками доступу жінок до освіти, науки та новітніх технологій, але також на впровадження освіти з питань гендерної рівності. Гендерний принцип має бути введено у всі освітні програми для загальноосвітніх і вищих навчальних закладів. Також необхідне проведення навчання з питань гендерної рівності для різних категорій державних службовців.

Згідно зі стандартами ЄС, для утвердження гендерної рівності важливо залучати до навчальних програм як жінок, так і чоловіків. Особлива увага має приділятися просвіті чоловіків з метою усунення гендерних стереотипів щодо відпустки з догляду за дитиною. Рішення щодо того, хто з батьків буде у відпустці з догляду за дитиною, має прийматися з урахуванням інтересів родини і обох батьків. Практика показує, що ідея батьківської відпустки з догляду за дитиною є непопулярною і навіть сприймається чоловіками як принизлива. Також необхідні освітні заходи з питань протидії насильству щодо жінок і чоловіків.

Традиційно й історично вважається, що сфера освіти – це жіноча галузь, але від цього в процесі виховання спостерігаються гендерний дисбаланс, що потім проектується на майбутнє життя учня. Тому є доцільним докладання зусиль для встановлення гендерного балансу в системі освіти, а саме – залучення чоловіків-викладачів у загальноосвітні, спеціальні та вищі навчальні заклади.

Європейський Союз - найбільший донор України

В 2005-2006 рр. Офіційна допомога для розвитку складала 88 млн євро; в 2006 – 100 млн. євро; в 2007 – 120 млн. євро; в 2008 – 122 млн. євро.

Фінансова допомога ЄК як правило йде через Річну програму дій (РПД) в рамках Європейського інструменту сусідства і партнерства (ЄІСП).

- В рамках РПД 2006 був підтриманий проект «Права жінок і дітей». Цей проект спрямований на розробку соціальної політики і соціальної роботи (СПСР) для жінок і дітей в наступних сферах: гендерна культура і гендерні стереотипи, проблеми ринку праці, включаючи сексуальні домагання, насильство в сім'ї, нерівності в освіті, підтримку прав дітей, зокрема, через створення юридичної системи для дітей. На реалізацію цього проекту має бути спрямовано 14 млн євро. Контракт на виконання проекту буде підписано з міжнародними організаціями – Міжнародною організацією праці, Програмою розвитку ООН, Фондом захисту дітей ООН та Радою Європи на суму 8 млн євро; а також 6 млн євро буде спрямовано на підтримку цього проекту засобами масової інформації. Проект досі ще не було розпочато. Пануються, що він розпочнеться в 2008 році, але конкретні дати ще не визначено. Участь неурядових організацій у виконанні цього проекту не передбачено.

В 2006 ЄК підтримала три проекти з проблем гендерної рівності в розмірі 259 тисячі USD, що складає 0,11% із загальної ОДР в 2006.

В 2007-2010 рр. ЄК спрямує допомогу на реформування секторів, які визначені і Національній індикативній програмі. Визначені три пріоритетні сфери:

- Підтримка демократичного розвитку і доброго управління.
- Підтримка регуляторної реформи і Administrative Capacity Building.
- Підтримка розвитку інфраструктури.

Фінансова підтримка в рамках Національної індикативної програми на період 2007-2010 рр складатиме €494 млн. **Проблеми гендерної рівності в програмі не мають місця.**

8 Марта 2007 р. ЄК прийняла Угоду під назвою Гендерна рівність і уповноваження в кооперації розвитку. Документ надає рекомендації щодо шляхів підтримки гендерної рівності через нові можливості фінансової допомоги, в основному – через підтримку бюджету. На основі цієї Угоди 15 травня 2007 Рада ЄС міністрів закордонних справ і розвитку прийняла Висновки щодо проблем гендерної рівності і уповноваження діток в кооперації розвитку.

Сім років 2007-2013 ОДР в сфері гендерної рівності буде спрямована через тематичну програму Інвестиції в людей (Інвестування людей), яка має чіткий гендерний компонент. В рамках цієї програми в Україні ЄК оголосила конкурс дитячих малюнків на тему гендерної рівності.

Висновки

- Офіційна допомога для розвитку розподіляється непропорційно щодо вирішення проблем гендерної рівності.
- ЄС не докладас зусиль для інтеграції гендерних пріоритетів і в документи співробітництва ЄС-Україна.
- ЄК не робить оцінки впливу на гендерну рівність тих проєктів, які безпосередньо не пов'язані із тендерною проблематикою.
- Немає чіткого механізму для інтеграції гендерних пріоритетів в усі програми і проєкти, як це передбачено Монтеррейським консенсусом, а також Європейським консенсусом щодо розвитку (2005).
- Механізми участі громадянського суспільства в розробці документів ЄС- Україна не передбачені.
- Доступ громадянського суспільства до Європейських фондів дуже обмежена і не є прозорою і легкою.
- Якщо проєкти відібрані для фінансування, організація громадянського суспільства отримує грант 1,5-2 роки пізніше. Беручи до уваги швидкість соціальних, політичних і економічних змін, це робить виконання проєктів неефективним.

- ⁱ Commission Communication of 21 February 1996 'Incorporating equal opportunities for women and men into all Community policies and activities' COM(96) 67 final.
- ⁱⁱ http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/framework/strategy_en.html#demo
- ⁱⁱⁱ EU-Ukraine Action Plan. – P. 9.
- ^{iv} ENPI Ukraine Country Strategy Paper for 2007-2013. Draft. P.19.
- ^v Доповідь "A Gender Analysis of EU Development Instruments and Policies in Ukraine" написана Оксаною Кисельовою і Іриною Трохим в рамках проекту *EU Gender Watch* Мережі жінок схід-захід – Польща містить компоненти гендерного аналізу Стратегії ЄС щодо України 2007-2013. Див.: <http://www.neww.org.pl>
- ^{vi} Європейський Інструмент сусідства та партнерства. Стратегії ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр. Неофіційний переклад. – С. 14.
- ^{vii} Європейський Інструмент сусідства та партнерства. Стратегії ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр. Неофіційний переклад. – С. 15.
- ^{viii} Європейський Інструмент сусідства та партнерства. Стратегії ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр. Неофіційний переклад. – С. 15.
- ^{ix} Gender Issues in Ukraine: Challenges and Opportunities. – Kiev, 2003. – P. 29.
- ^x Gender Issues in Ukraine: Challenges and Opportunities. – Kiev: UNDP, 2003. – P. 30.
- ^{xi} Європейський Інструмент сусідства та партнерства. Стратегії ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр. Неофіційний переклад. – С. 15.
- ^{xii} Європейський Інструмент сусідства та партнерства. Стратегії ЄС щодо України на період 2007 – 2013 рр. Неофіційний переклад. – С. 16.
- ^{xiii} Там само.